

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות חורנית

ג ל י ד נ ו ת ל ע י ר ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת השלושים

30

ויגש (תשל"א)

פרק מ"ז

א. שאלה כללית

ר' יוסף אבן כספיו: טירת כסף עמ' 133.
וספר אחרי זה (אחרי ענין שבעים הנפס) מה שעשה יוסף להרחיק אחיו מעבודת
המלכים, כמו אמרו חז"ל (אבות פרק א' משנה ו') "אל תתודע לרשות". ומכל
שכן בארץ החיא, * כמו שידעתי אני.
(* עיין עלון ההדרכה.

(1) הסבר מה הפעולות השונות המוזכרות בפרשתנו שעשה
יעקב לאותה מטרה שעליה מדבר ר' יוסף אבן כספיו.

(2) יש אומרים שמטרתו היתה לא רק להרחיקם מעבודת
המלכים אלא להרחיקם גם מהתערב בעם הארץ.

מה ראיתם? האם השיג מטרתו?

ב. ח' ויאמר פרעה כמה ימי שני חיין

ר' יוסף אבן כספיו: מצרף לכסף.

למה איוס לעצמי דבר שמעתי מזולתי, וחלילה לי בכל ספרי. ודע, כי זה מעט
בעלותי טוויילא, ויהי בדרך במלון ויפגשני זקן אחד מפרובנצא וישאלני פרוש
זה הפסוק ולא השיבותיו חדוש.
ויאמר לי: "אני אתן לך סחת". דע, כי לא היה אמרו "כמה" בזה שאלה, רק
דבר גוזמא, כמעט (תהלים ל"א כ') "מה רב טובך"; (איוב ז' י"ט) "כמה לא
תשעה ממני", והעד מה שהשיב לו...
והענין בזה, כי כאשר ראה פרעה את יעקב כולו לבן, אמר: כמה רבים שני
חיין! אז השיב לו יעקב: לא אדוני, אבל מעט המה, אמנם נשברתי קדרתי ושיבת
זרקה בי, כי היו רעים.
ואשיב לזקן: לא אומר כי זה פירוש טוב, אבל אומר, כי זה אמר יעקב, או
כוון בוחן התורה, טוב סחרך מסחר כסף.
אחרי כן שבתי בשלום אל ביתי ועיינתי בספרי התורה כמנהגי להגות בו יוסף
ולילה, ומצאתי שכן למדוני אנשי כנסת הגדולה, ששמו עליו געיא*, שענינו
ממעט "ייגעה שור" (איוב ו' ה'), כלומר שהוא קריאה, כמעט הגעיא אשר במלת
(בר' כ"ד) "אחותנו את היי לאלפי רבבה" ורבים כזו.
(* עיין בעלון ההדרכה.

(1) מהו הקושי שרצה הזקן ליטב בעזרת פירושו למלת "כמה"?

(2) מדוע לא נראה פירושו לכתחילה לאבן כספיו ("לא אומר
שהוא פירוש טוב")?

(3) היש להביא סעד לפירושו של הזקן מן הפסוקים הבאים?
שמואל ב' י"ט ל"ה כמה ימי שני חיין כי אעלה את המלך
תהלים ע"ח מ' כמה ימרוהו בסדבר יעציבוהו בישמון
איוב י"ג כ"ג כמה לי עונות וחטאות, פשעי וחטאתי הודיעני
איוב כ"א י"ז כמה גר רשעים ידעך ויבוא עלימו אידם

ג. שאלה כללית בטעם ספור הרעב (פסוקים י"ג-כ"ז)

בעל עקידת יצחק שואל:

למה הוזכר בכאן כל הענין מחוק החמישית (פ' כ"ד) ותעברת העם לערים (כ"א)
וחוק הכהנים מאת פרעה (כ"ב), כי כל זה יאות להכתב בספרי גמוסי מצרים,
לא בתורה האלוהית!

בנו יעקב בפירושו לבראשית (בגרסנית) סובר שאפשר לענות לשאלה זו בחלקה ע"י
השוואת פרקנו לפסוקים הבאים:

שמות כ' ב';
ויקרא כ"ה כ"ג; כ"ה מ"ב; כ"ה נ"ד;
ובחלקה ע"י השוואת פרקנו לפסוקים הבאים:
במדבר י"ח כ"ג-כ"ד
דברים י' ח'-ט.

הסבר מה הן חשבותיו.

ד. י"ג, ולחס אין בכל הארץ כי כבוד הועב מאד
 חסבר, האין פסוקנו סותר לנאמר בפרשת בקץ מ"א ג"ד:
 "ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם".

ה. כ"א, ואת העם העביר אותו לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו

רשב"ם ד"ה העביר אותו לערים:
 כמו שעשה סנחריב כדכתיב (מלכים ב' י"ח) "אל ארץ כארצכם", כדי שלא יטענו
 בה חזקה, איש איש בארצו לאחר המכירה.

העסק דבר ד"ה העביר אותו לערים:
 שלא העביר יחיד יחיד למקומות ספורים אלא כל עיר יחדו, כדי שלא יאבדו
 חברתם.

שד"ל ד"ה לערים:

...ולפי פירוש רש"י ורשב"ם היה לו לומר "מעיר לעיר", כי הפרש גדול יש
 בין שמוש אות ל' ושמוש מלת "אל", ומעולם לא תמצא בתנ"ך ט'...ל'... אלא
 "מ... אל... כמו (במד' ל' ט"ו) "מיום אל יום"; וכך שרש "עבר" לא תמצא
 בו אות "ל" (שופטים י"ב ג') "ואעברה אל בני עטון"; (שמואל א' י"ד א')
 "ונעברה אל מצב פלישתים". כי אות "ל" לא תבוא אלא לענין ההנאה והחזקה
 ומילת "אל" תבוא להורות שם המקום, כגון (דב' ל') "עבר לנו אל עבר היס";
 (יהושע כ"ב י"ט) "עברו לכם אל ארץ אחוזתכם". מלות "לנו", "לכם", בנפלות
 על בני אדם שלהנאתם תהיה ההעברה, ו"אל" באמר על המקום שאליה תהיה ההעברה.
 ואומרו (במד' כ"ז ח') "והעברתם את נחלתו לביחור", כי אין הנחלה עוברת
 ממקום למקום, רק הנאת אחותה העבור מאיש לאיש. על כן לא יתכן שיהיה פירוש
 "לערים" - מעיר אל עיר.

ועל כן נראה לי כדעת תלמידי עהרענרייך, כי מילת "לערים" היא מליצה בפני
 עצמה ובלתי קשורה עם "העביר", אך הוא על דרך (במד' א' ג') "תפקדו אותם
 לצבאותם"; (כ"ו י"ב) "בני שמעון למשפחותם"; (יהושע ז' י"ד) "ונקרבתם
 בבקר לשבטיכם"; שענינם חלוקה לצבאות, למשפחות לשבטים. אף כאן - חלוקים
 לערים - כלומר שלא הפריד בין הדבקים לבלתי הרחיק איש ממינועיו ורעיו.
 ומילת "העביר" קשורה עם "מקצה גבול מצרים עד קצהו" - העביר את העם מקצה
 אל קצה, אך בהעבירו אותם לא לקחם אחד אחד אבל לקחם אגודות אגודות...

(והשוה לך דברי הרצל - מדינת היהודים, פרק "חבורות בני המקום":
 "אנשינו חבורות יצאו, למשפחותיהם ולידידיהם", וכן יוסף הרצל
 בדרך ראשון מיום 8 ביוני 1895!)

- 1) מהו טווח פעולת יוסף לפי דעת הרשב"ם ומה טעמה לפי העסק דבר?
- 2 x) התוכל להביא נימוק עניני לפירוש שד"ל, בוסף על נמוקו הלשוני?

ג. י"ט, קנה אותנו ואת אדמתנו

העסק דבר: ...כך היה רצונם שיקנה פרעה גם אותם לעבדים, והיו כמו עבדים
 כנענים שהאדון זן אותם ומפרנס אותם והם עושים בשלו לועתו ובלוי חשבון
 המדובות.

ר' סאיר שמחה מדוינסקי: משך חכמה:

ד"ה קנה אותנו: אולם יוסף שנא מאד את קנין העבדות להיות שליט אדם באדם
 לרע לו, רק הארץ תהא קניוה לפרעה והם יהיו קניינים לשעה להיות עובדים
 עבור לחסם ולהיות שכירי ימים לעבודת השדה.

1) מה הם יסודי הכתוב לדבריו אלה?

2 x) האין סתירה לדבריו מ"כ"ג: "הן קניתי אתכם היום"?

ד. שאלות ברש"י

1) י"ג ד"ה ותלה: כמו ותלאה, לשון
 עזפות, כחרגומו, ודומה לו
 (משלי כ"ו) "כמתלהח הירוח
 זקים חצים ומת..."

2 x) י"ד ד"ה בשבר אשר הם שוברים?
 נותנים לו את הכסף.

3 x) י"ח ד"ה כי אם תם הכסף וגו'
 כי אם תם הכסף ותמקנה
 ובא הכל אל יד
 אדוני.

ומקשים על רש"י זה:
 והלא 'ותלה' מלשון ל ה ה נאילו
 ותלאה משרש ל א ח, ואיך יהכרם
 רש"י יחד?
 x x) מה קשה לרש"י?
 x x) (א) מה קשה לו?
 x x) (ב) לפי בעל באר יצחק זהו אחרו קושי
 שמישבו רש"י גם בנ"ד י"ח י"ב
 ד"ה ויעל על גוזזי צאנו.
 מהו הקשי המשותף לפסוקנו ולפסוק
 החוץ?